

Kazimierz Niewiadomski*

CZYNNIKI RÓŻNICUJĄCE RUCH TURYSTYCZNY NA PRZYKŁADZIE POLSKI I WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO

Opracowanie jest poświęcone ocenie ruchu turystycznego i czynnikom, które powodują, że w poszczególnych województwach i powiatach województwa podlaskiego jest on zróżnicowany. W skali kraju w różnicowaniu ruchu turystycznego coraz większą rolę odgrywają czynniki związane z ogólnym rozwojem gospodarczym danego regionu. W województwie podlaskim natomiast w dalszym ciągu głównym motywem przyjazdów turystów są walory przyrodnicze.

Turystyka jest działalnością, która od lat nabiera znaczenia również w procesach rozwojowych krajów i regionów, czego wyrazem są rosnące wpływy finansowe w ujęciu bezwzględny i względny. Instytut Turystyki w Warszawie oszacował, że łączne przychody z turystyki przyjazdowej i krajowych podróży turystycznych w 2004 r. osiągnęły 39,0 mld zł, w tym wydatki cudzoziemców 21,1 mld zł. Udział wpływów z turystyki w PKB w tym samym czasie wyniósł 4,4% (*Projekt... 2005*, s. 11 i 51), tj. tyle samo co np. z rolnictwa, leśnictwa i łowiectwa łącznie¹. Pewne osłabienie międzynarodowego i krajowego ruchu turystycznego, jakie obserwuje się od połowy 2008 r., zapewne nie wpłynie w sposób istotny na ogólny trend w tym zakresie².

Województwo podlaskie cechuje się udokumentowanymi walorami turystycznymi, w szczególności przyrodniczymi i kulturowymi, co stanowi potencjał do rozwoju turystyki (Adamowicz, Kalinowska 2008, s. 23–25; Jalinik 2008, s. 86–87; Poskrobko 2008, s. 234–235). W *Strategii rozwoju woj. podlaskiego do 2010 r.* turystyce nadaje się rangę „lokomotywy rozwoju i źródła koniunktury dla innych branż produkcji i usług” (*Strategia... 2003*, s. 6). Niektóre obszary województwa podlaskiego od lat są celem licznych podróży turystycznych, w szczególności dotyczy to pojezierza suwalsko-augustowskiego i Puszczy Białowieskiej. Panuje jednak opinia, że rozwój ruchu turystycznego na tym obszarze nie jest adekwatny do istniejących możliwości, a w szczególności rangi, jaką nadaje się turystyce w dokumentach przedstawiających rozwój województwa i w oficjalnych wypowiedziach kierownictwa administracyjnego. Na tym tle nasuwa się kilka spostrzeżeń, które można postawić jako tezy niniejszego opracowania, a mianowicie:

* Wydział Zarządzania, Politechnika Białostocka.

¹ Udział rolnictwa, leśnictwa i łowiectwa w ogólnej wartości PKB w 2004 r. wyniósł 4,5% (*Rocznik Statystyczny RP*, GUS, Warszawa 2005, s. 679).

² www.intur.com.pl/statystyka.htm, 5 lipca 2009.

- 1) walory turystyczne województwa podlaskiego, w tym szczególnie przyrodnicze, są przewartościowane (łączy się z nimi duże oczekiwania, lecz brak konkretnych efektów);
- 2) o rozwoju turystyki decyduje wiele czynników, nie tylko więc walory przyrodnicze, które są niewątpliwie elementem niezbędnym do rozwoju turystyki, lecz także inne elementy składające się na atrakcyjność turystyczną (walory kulturowe, infrastruktura turystyczna, dostępność obszarów i rejonów dla potencjalnych turystów – infrastruktura komunikacyjna itp.). Pomędzy tymi czynnikami występują złożone interakcje typu przyczynowo-skutkowego, których rezultatem jest wielkość ruchu turystycznego;
- 3) w ostatnich latach w geografii turystycznej województw i obszaru województwa podlaskiego nic albo niewiele się zmieniło – miejsca docelowych podróży turystycznych od lat pozostają w zasadzie niezmiennie te same;
- 4) rozwój turystyki, w szczególności współczesnych jej form, jest w mniejszym stopniu związany z walorami przyrodniczymi, w większym natomiast z ogólnym rozwojem gospodarczym i aktywnością danego regionu³.

Tak określone tezy wyznaczają ogólne ramy opracowania. Jego celem jest więc określenie ruchu turystycznego i czynników go różnicujących pomiędzy województwami w Polsce i pomiędzy powiatami województwa podlaskiego. Ocena w tych dwóch przekrojach pozwoli wykazać odmienności i cechy specyficzne w rozwoju turystyki.

Podstawową metodą badania jest analiza danych zestawionych w formie tabelarycznej, w której zmiennej objaśnianej – ruchowi turystycznemu – przyporządkowano odpowiednie czynniki⁴. Do zweryfikowania zależności statystycznych badanych zjawisk wykorzystano miary korelacji porządkowej (rang) Spearmana. Oszacowane tą miarą współczynniki korelacji w badaniach empirycznych w porównaniu z miarami korelacji prostej okazały się ogólnie wyższe, co zadecydowało o ich przyjęciu (Luszniewicz 1997, s. 215 i 228).

Materiałami źródłowymi, które posłużyły do zweryfikowania wyżej postawionych hipotez, były dane zawarte przede wszystkim w rocznikach statystycznych województw opracowanych przez GUS oraz Urząd Statystyczny w Białymstoku⁵.

³ Krytycznie na temat rozwoju turystyki w naszym kraju oraz zbyt dużego optymizmu wobec wykorzystania walorów przyrodniczych do aktywizacji turystyki wypowiada się m.in. M.W. Kozak (2006, s. 55).

⁴ Egzemplifikację założeń metodycznych przedstawiono w dalszej części opracowania przy analizowaniu odpowiednich zależności.

⁵ Należy mieć na uwadze, że rodzaj i zakres prezentowanych w rocznikach statystycznych danych liczbowych nie wyczerpuje w pełni potrzeb z punktu widzenia podejmowanej problematyki. Również pewne odmienności w ujęciu poszczególnych danych na różnym poziomie ich agregacji (województwa, powiaty) nie sprzyjają ich porównywalności w pełnym zakresie.

Ruch turystyczny i turystyczne obiekty zbiorowego zakwaterowania w Polsce

Ocenę ruchu turystycznego w regionach (województwach zgodnie z klasyfikacją EUROSTATU na poziomie jednostek tzw. NUTS 2) przeprowadzono przede wszystkim na podstawie analizy liczby noclegów udzielonych w 2007 r. wyrażonych w wielkościach bezwzględnych. Wielkość tę przyjęto jako zmienną zależną przy ocenie wpływu badanych czynników na wielkość ruchu turystycznego. Zmienna ta jest ściśle skorelowana m.in. z parametrami udzielonych noclegów w przeliczeniu na kilometr kwadratowy powierzchni ogólnej i 1000 mieszkańców danego obszaru oraz liczbą obiektów turystycznych i hoteli, co uzasadnia jej przyjęcie jako zmiennej objaśnianej w niniejszych badaniach⁶.

Dane liczbowe ilustrujące powyższe zagadnienia zestawiono w tabeli 1, w której uszeregowano województwa w kraju pod względem liczby udzielonych noclegów w 2007 r. od największej do najmniejszej.

Z danych zamieszczonych w tabeli 1 wynika przede wszystkim bardzo duże zróżnicowanie liczby noclegów udzielonych w poszczególnych województwach naszego kraju, które odzwierciedlają – zgodnie z przyjętymi założeniami metodycznymi – liczbę turystów i wielkość ruchu turystycznego na tych obszarach. Najintensywniej odwiedzane są województwa nadmorskie i pasa południowego. Do grupy najliczniej odwiedzanych należy w szczególności województwo zachodniopomorskie z liczbą 9564,2 tys. udzielonych noclegów w 2007 r., następnie małopolskie (8014,0 tys.), pomorskie (6157,0 tys.), dolnośląskie (5268,2 tys.) i śląskie (4154,8 tys. udzielonych noclegów), a także mazowieckie (4816,2 tys.). Motywy podróży turystycznych do tego województwa, w szczególności do Warszawy, są zgoła odmienne od pozostałych województw tej grupy. Celem podróży do Warszawy są przede wszystkim szeroko rozumiane „interesy” (sprawy związane z administracją centralną), ale również walory kulturowe i imprezy kulturalne stolicy kraju. W 2007 r. sześć wyżej wymienionych województw udzieliło 37974,4 tys. noclegów, co oznacza 69,1% wszystkich udzielonych w tym czasie noclegów w kraju.

Następną grupę pod względem noclegów udzielonych w 2007 r. stanowią województwa: kujawsko-pomorskie, wielkopolskie, warmińsko-mazurskie, podkarpackie i łódzkie. Zróżnicowanie badanej zmiennej pomiędzy tymi województwami jest znacznie mniejsze niż w poprzedniej grupie i mieści się w przedziale od 2830,3 tys. w województwie kujawsko-pomorskim do 1719,0 tys. w łódzkim. Udział tej grupy województw w ogólnej liczbie udzielonych noclegów w kraju wynosił 20,9%.

⁶ Współczynnik korelacji rang R noclegów udzielonych w 2007 r. jako zmiennej zależnej wynosił 0,93 z liczbą miejsc noclegowych, 0,88 z liczbą udzielonych noclegów w przeliczeniu na km² powierzchni ogólnej i 0,82 w przeliczeniu na 1000 mieszkańców, 0,73 z liczbą obiektów turystycznych na 100 km², 0,66 z liczbą hoteli na 100 km².

Tab. 1. Udzielone noclegi i turystyczne obiekty zbiorowego zakwaterowania w województwach w Polsce w latach 1999–2007

Lp.	Województwa	Udzielone noclegi w 2007 r.			Miejsca noclegowe w 2007 r.			Obiekty turystyczne			Hotele na 1000 km ²	
		w tys.	lokata	2007 r. 2000 r. =100	w tys.	lokata	stosunek wykorzystania stania w %	1000 km ²	lokata	na 1000 km ²		
1	zachodniopomorskie	9564,2	1	98,9	109,0	1	46,1	83,9	113,1	37,0	3	3,4
2	matopolskie	8014,0	2	120,0	64,1	3	39,9	98,1	136,3	55,5	1	11,9
3	pomorskie	6157,0	3	106,8	85,9	2	39,2	89,3	123,7	44,1	2	6,1
4	dolnośląskie	5268,2	4	84,1	47,0	4	34,1	87,8	110,6	36,1	4	8,8
5	mazowieckie	4816,2	5	147,4	35,8	7	42,2	117,5	96,0	9,0	15	3,3
6	śląskie	4154,8	6	125,6	33,3	8	36,5	78,9	88,3	31,9	5	8,2
X	Razem gr. I	37 974,4	x	113,8	375,1	x	39,7	92,6	111,3	35,6	x	6,9
7	kujawsko-pomorskie	2830,3	7	124,6	24,7	9	45,8	83,6	108,8	17,1	8	4,4
8	wielkopolskie	2715,1	8	102,9	36,5	6	28,7	86,9	86,1	17,0	9	4,5
9	warmińsko-mazurskie	2407,7	9	106,3	38,2	5	31,3	78,9	88,5	15,3	10	3,6
10	podkarpackie	1814,2	10	129,5	20,7	11	32,9	95,7	102,6	18,8	7	3,2
11	łódzkie	1719,0	11	118,1	16,1	13	35,6	84,4	89,3	12,0	13	3,1
X	Razem gr. II	11 486,3	x	116,3	136,2	x	34,9	85,9	95,1	16,0	x	3,8
12	lubuskie	1435,7	12	125,1	22,7	10	28,4	126,3	98,0	22,8	6	4,4
13	lubelskie	1410,3	13	96,3	19,0	12	32,3	81,4	88,6	12,2	12	1,6
14	świętokrzyskie	1119,3	14	161,4	9,8	15	39,2	100,8	124,1	11,0	14	3,7
15	podlaskie	942,8	15	103,5	11,3	14	35,5	71,8	103,7	8,4	16	1,0
16	opolskie	584,9	16	156,7	7,9	16	27,6	123,9	89,8	12,9	11	2,9
X	Razem gr. III	5493,0	x	128,6	70,7	x	32,6	100,8	100,8	13,5	x	2,7
X	Polska	54 953,7	x	112,6	582,1	x	37,8	89,3	107,8	21,5	x	4,4

Źródło: obliczenia własne na podstawie Rocznika Statystycznego Województw (2008, s. 56–57; 2000, s. LXXVIII).

Na pozostałe sześć województw, tj.: lubuskie, lubelskie, świętokrzyskie, podlaskie i opolskie, przypada zaledwie 10,0% ogólnej liczby udzielonych noclegów. Podlaskie w tym rankingu zajmuje pozycję przedostatnią, przed województwem opolskim.

W latach 2000–2007 odnotowano ogólnie w kraju wzrost liczby udzielonych noclegów o 12,6%. W poszczególnych województwach sytuacja pod tym względem była zróżnicowana. W trzech województwach wystąpił spadek (15,9% w dolnośląskim, 3,7% w lubelskim i 1,1% w zachodniopomorskim), w pozostałych odnotowano wzrost. Najwyższa dynamika wzrostu wystąpiła w świętokrzyskim (61,4%) i opolskim (56,7%), czyli województwach o stosunkowo najmniejszej liczbie udzielonych noclegów w 2007 r., ale dość znaczny wzrost odnotowano też w mazowieckim (47,4%), podkarpackim (29,5%), śląskim (25,1%), lubuskim (25,1), kujawsko-pomorskim (24,6%).

Ogólna liczba miejsc noclegowych w kraju w latach 2000–2007 zmniejszyła się o 10,7%. Znaczniejszy wzrost odnotowano tylko w trzech województwach (lubuskie, opolskie i mazowieckie). W województwie świętokrzyskim sytuacja w tym zakresie nie uległa zmianie, a w pozostałych województwach nastąpił spadek, przy czym największy (28,2%) w podlaskim. Na tle ostatniego okresu lata 1995–1999 pod względem aktywności w zakresie tworzenia turystycznych miejsc noclegowych były korzystniejsze. Średnio w kraju w tym czasie odnotowano ogólnie wzrost o 7,8%. Przyrost liczby miejsc noclegowych wystąpił w ośmiu województwach, w tym najwyższy w małopolskim (36,3%), świętokrzyskim (24,1%) i pomorskim (23,7%). Wzrost, wprawdzie nieznaczny (3,7%), odnotowano również w województwie podlaskim. W pozostałych siedmiu województwach w latach 1995–1999 nastąpił spadek liczby miejsc noclegowych.

Na tle powyższej oceny należy zwrócić również uwagę na bardzo niski stopień wykorzystania miejsc noclegowych. Zjawisko to dotyczy w niemalże równym stopniu wszystkich województw. Średnio w kraju wskaźnik ich wykorzystania wynosi tylko 37,8%. Relatywnie najlepsza sytuacja pod tym względem jest w województwa zachodniopomorskim (46,1%); w mniejszym stopniu są one wykorzystane w województwach dysponujących mniejszą liczbą miejsc noclegowych i charakteryzujących się mniejszą liczbą udzielonych noclegów. Przyczyna niskiego wykorzystania miejsc noclegowych leży przede wszystkim w sezonowym charakterze ruchu turystycznego w Polsce i braku odpowiedniej oferty dla turystów między sezonami turystycznymi.

Pozostałe dane wyszczególnione w tabeli 1, w szczególności dotyczące obiektów turystycznych i hoteli, wykazują dość ścisły związek z udzielonymi noclegami. Stanowią one bowiem podstawę zakwaterowania i udzielonych noclegów.

Z powyższej analizy wynika, że ruch turystyczny w naszym kraju koncentrował się przede wszystkim w pasie województw nadmorskich i południowych oraz województwie mazowieckim, cechujących się największym zagęszczeniem turystycznych obiektów zbiorowego zakwaterowania, a co za tym idzie również miejsc noclegowych oraz udzielonych noclegów. Województwo podlaskie na tle innych województw dysponuje najmniejszym zagęszczeniem turystycznych

obiektów zbiorowego zakwaterowania, małą liczbą miejsc noclegowych i bardzo niską liczbą udzielonych noclegów (15. pozycja w kraju), która świadczy o bardzo małym ruchu turystycznym. W ostatnich kilkunastu latach dynamika ruchu turystycznego była niewielka (w latach 1995–2007 wzrost wyniósł niepełna 4%).

Identyfikacja czynników wpływających na ruch turystyczny w województwach w Polsce

W tabeli 2 zestawiono istotniejsze, dostępne w powszechnej statystyce czynniki środowiska przyrodniczego i gospodarczego⁷ w grupach województw wyodrębnionych na podstawie ruchu turystycznego (udzielonych noclegów) w 2007 r. Czynniki poddano weryfikacji statystycznej, wykorzystując miarę korelacji rang Spearmana.

Analiza danych zawartych w tabeli 2 pozwala zweryfikować dość powszechnie formułowaną tezę, w szczególności dotyczącą roli środowiska przyrodniczego w rozwoju ruchu turystycznego. Okazuje się bowiem, że obecnie większy wpływ w tym zakresie mają czynniki związane z rozwojem gospodarczym danego regionu i aktywnością jego mieszkańców. Czynniki, które wykazują najściślejsze związki z ruchem turystycznym, w kolejności od najwyższego współczynnika korelacji rang, są następujące:

- dochody budżetów gmin ($R = 0,81$), zmienna odzwierciedlająca aktywność i przedsiębiorczość mieszkańców województw,
- odsetek ogółu ludności pracującej w usługach ($R = 0,75$),
- PKB *per capita* ($R = 0,60$),
- przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto ($R = 0,53$),
- zagęszczenie ludności na 1 km² jest również czynnikiem sprzyjającym ruchowi turystycznemu ($R = 0,53$).

Dodatni wpływ na ruch turystyczny wykazują ponadto czynniki charakteryzujące stan szeroko rozumianej kultury, m.in. liczba studentów na 10 tys. ludności ($R = 0,49$), widzowie w teatrach ($R = 0,40$), wypożyczone księgozbiory ($R = 0,37$).

Czynniki w niewielkim stopniu różnicującymi ruch turystyczny są natomiast: emisja zanieczyszczeń pyłowych i gazowych, lesistość danego obszaru, poziom zainwestowania w środki trwałe, dane charakteryzujące poziom rozwoju rolnictwa (wielkość gospodarstwa rolnego), czynniki opisujące infrastrukturę drogową i kolejową. Udział powierzchni o tzw. szczególnych walorach przyrodniczych, a więc syntetyczny parametr jakości środowiska przyrodniczego, jest korelowany z ruchem turystycznym wprawdzie w niewielkim stopniu, ale ze znakiem ujemnym ($R = -0,13$), co potwierdza hipotezę o jego zmniejszającej się

⁷ Zestaw zaprezentowanych czynników nie obejmuje bezpośrednio m.in. elementów charakteryzujących walory krajobrazowe (morze, góry). Walory te są ocenione pośrednio poprzez wielkość ruchu turystycznego, a dokładniej liczbę udzielonych noclegów.

Tab. 2. Czynniki środowiska przyrodniczego i gospodarczego na tle ruchu turystycznego w grupach województw w Polsce w 2007 r.

Lp.	Wyszczególnienie	Polska		w tym grupy województw*		
		ogółem	R_{xy}^{**}	I	II	III
1	Udzielono noclegów w tys.	54 953,7	1,00	6329,1	2297,3	1098,6
2	Ludność:					
	– na 1 km ²	122	0,53	180	109	87
	– w miastach jako procent ogółu ludności	61,2	0,57	66,4	56,5	53,6
3	Pracujący:					
	– na 1000 ludności	353,1	–0,07	346,0	344,3	333,5
	– w usługach jako procent ogółu ludności	55,0	0,75	59,7	50,8	49,1
4	Powierzchnia o szczególnych walorach przyrodniczych w powierzchni ogólnej w procentach	32,5	–0,13	30,3	34,7	36,6
5	Lesistość w procentach	28,9	0,17	30,5	27,3	31,2
6	Emisja zanieczyszczeń powietrza na 1 km ² w t:					
	– pyłowych	0,30	0,25	0,55	0,23	0,22
	– gazowych	6,60	0,17	14,60	4,50	3,70
7	PKB <i>per capita</i> w zł	27 799	0,60	30 071	23 826	21 477
8	Wartość brutto środków trwałych na 1 mieszkańca w zł	54 078	0,25	57 190	46 192	48 193
9	Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto ogółem zł	2673	0,53	2729	2317	2341
10	Dochody budżetów gmin ogółem na 1 mieszkańca w zł	2247	0,81	2366	2212	2123
11	Stopa bezrobocia w procentach	11,2	–0,19	10,9	13,4	12,8
12	Przeciętna powierzchnia gospodarstwa indywidualnego w ha	8,9	0,11	10,3	11,7	10,1
13	Linie kolejowe na 100 km ² w km	6,3	0,26	8,4	5,9	5,9
14	Drogi o twardej nawierzchni na 100 km ² w km	82,8	0,10	101,8	78,2	76,7
15	Liczba ludności na 1 łóżko w szpitalach ogółem	218	0,10	225	225	221
16	Studenci na 10 tys. ludności	501	0,49	538	440	403
17	Wypożyczone księgozbiory z bibliotek publicznych na 1000 ludności	3350	0,37	3421	3208	3101
19	Widzowie i słuchacze w teatrach na 1000 ludności	258	0,40	294	216	193
20	Przestępstwa na 1000 ludności	38,3	0,67	42,9	34,2	34,2

* Województwa w grupach jak w tabeli 1.

** Wartość krytyczna współczynnika korelacji dla poziomu istotności 0,05 i stopni swobody n-2 wynosi 0,49 (Marszałkiewicz 1972, s. 431).

Źródło: obliczenia własne na podstawie *Rocznika Statystycznego Województw* (2008, s. 36–85).

roli w kontekście ruchu turystycznego. Z kolei ujemny współczynnik korelacji zmiennej zależnej ze stopą bezrobocia oznacza, że rozwój ruchu turystycznego przyczynia się do jego zmniejszenia.

Należy również zwrócić uwagę, że wzrost ruchu turystycznego pozostaje w dość wyraźnym związku z przestępczością ($R = 0,67$), która jest jednym z elementów zjawisk patologicznych towarzyszących rozwojowi turystyki.

Ruch turystyczny i turystyczne obiekty zbiorowego zakwaterowania w powiatach województwa podlaskiego

Podobnie jak przy ocenie ruchu turystycznego w województwach w kraju, punktem wyjścia do oceny tego zjawiska w powiatach województwa podlaskiego były noclegi udzielone w 2007 r., których wielkość odzwierciedla liczbę turystów odwiedzających poszczególne jednostki terytorialno-administracyjne. Liczba udzielonych noclegów w powiatach województwa podlaskiego stanowi zmienną objaśnianą analizowanych czynników wpływających na wielkość ruchu turystycznego⁸. W tabeli 3 zestawiono powiaty województwa podlaskiego w funkcji udzielonych noclegów i na tym tle przyporządkowano dane dotyczące turystycznych obiektów zbiorowego zakwaterowania.

Z danych tabeli 3 wynika, że ruch turystyczny w województwie koncentruje się przede wszystkim w Białymstoku i na obszarze powiatu augustowskiego. Liczba udzielonych noclegów w każdej z tych dwóch jednostek w 2007 r. była niemalże taka sama (odpowiednio: 256,4 tys. i 254,9 tys.). Łączny udział Białegostoku i powiatu augustowskiego w ogólnej liczbie udzielonych noclegów w województwie wynosił 54,2%.

Znaczniejszy ruch turystyczny obserwuje się ponadto w powiatach białostockim (76,7 tys. udzielonych noclegów) i hajnowskim (73,0 tys.) oraz w Suwałkach (54,1 tys.) i powiecie suwalskim (47,1 tys. udzielonych noclegów). W sześciu wyżej wymienionych jednostkach w 2007 r. udzielono aż 80,8% wszystkich noclegów, jakie zostały odnotowane w województwie.

Geografia udzielonych noclegów odzwierciedla motywy podróży odwiedzających te obszary, a więc turystyka i przyjazdy w sprawach biznesowych oraz administracyjnych są związane ze stolicą województwa podlaskiego (Białystok); walory turystyczne pojezierza augustowskiego są główną siłą przyciągającą turystów na ten obszar; walory kulturowe i przyrodnicze miast i gmin Supraśl oraz Choroszcz i Czarna Białostocka tworzą przede wszystkim podstawę ruchu turystycznego w powiecie białostockim; Puszcza Białowieska to z kolei cel podróży turystycznych w powiecie hajnowskim, natomiast Suwałki i powiat suwalski są odwiedzane ze względu na walory przyrodnicze i kulturowe tego obszaru.

⁸ Przyjęcie tej zmiennej jako zależnej uzasadnione jest jej ścisłym związkiem korelacyjnym m.in. z liczbą miejsc noclegowych ($R = 0,91$), liczbą udzielonych noclegów w przeliczeniu na 1000 ludności i 1 km² powierzchni ogólnej (odpowiednio R wynosi: 0,86 i 0,85) oraz z liczbą obiektów turystycznych ($R = 0,83$).

Tab. 3. Udzielone noclegi i turystyczne obiekty zbiorowego zakwaterowania w powiatach województwa podlaskiego w 2007 r.

Lp.	Powiaty i miasta na prawach powiatu	Udzielone noclegi			Miejsca noclegowe		Obiekty turystyczne		
		ogółem	lokata	2007 r. (1999 = 100)	tury- stom zagr.	ogółem	lokata	ogółem	loka- ta
1	m. Białystok	25 6441	1	198,0	63 049	1532	2	17	3
2	augustowski	25 4895	2	113,4	15 178	3457	1	36	1
3	białostocki	76 726	3	46,4	19 875	965	4	13	5
4	hajnowski	72 971	4	131,5	7854	652	6	13	6
5	m. Suwałki	54 062	5	137,6	8200	507	7	6	9
6	suwalski	47 149	6	86,5	2975	1443	3	21	2
x	Razem gr. I	762 244	x	118,9	117 131	8556	x	106	x
7	grajewski	36 968	7	54,4	322	412	9	5	12
8	łomżyński	30 700	8	81,2	5118	256	10	7	8
9	sejneński	24 849	9	80,9	1107	698	5	14	4
10	sokólski	23 414	10	433,6	1285	210	12	6	10
11	m. Łomża	19 604	11	104,3	8146	168	13	4	14
x	Razem gr. II	135 535	x	90,9	15 978	1744	x	36	x
12	bielski	12 470	12	58,5	1131	240	11	6	11
13	moniecki	12 282	13	223,3	802	470	8	11	7
14	siemiatycki	9538	14	32,8	62,4	108	15	5	13
15	kolneński	5652	15	87,0	64	58	16	1	16
16	wysokomazowiecki	3982	16	36,5	182	153	14	3	15
17	zambrowski	1110	17	10,1	5	20	17	1	17
x	Razem gr. III	45 034	x	89,9	2808	1049	x	27	x
x	Ogółem województwo	942 813	x	103,2	135 917	11 349	x	169	x

Źródło: obliczenia własne na podstawie: *Województwo...* 2008, s. 174; *Rocznik Statystyczny Województwa Podlaskiego* (2000, s. 308).

Udział powiatów tworzących grupę II w ogólnej liczbie udzielonych noclegów wynosi już tylko 14,4%. Są to powiaty: grajewski, łomżyński, sejneński, sokólski i miasto Łomża.

Na pozostałe sześć powiatów grupy III przypada zaledwie 4,8% udzielonych noclegów. Turystyka na tych obszarach ma charakter incydentalny (np. niektóre obszary i miejscowości położone w dolinach rzek – nad Bugiem, miejsca kultu religijnego – Grabarka), często też turyści zatrzymują się w tych punktach przejazdem w drodze do innych miejscowości. Na mapie turystycznej województwa podlaskiego jest jak dotychczas biała plama⁹.

⁹ Należy pamiętać, że ocena ruchu turystycznego jest dokonywana przez pryzmat udzielonych noclegów. W związku z tym poczynione spostrzeżenia odnoszą się tylko do tej kategorii turystów.

Udział turystów zagranicznych korzystających z noclegów w województwie podlaskim wynosił ogółem 14,4% i skupiał się niemal wyłącznie w jednostkach grupy I łącznie z samym Białymstokiem (12,4%).

Z udzielonymi noclegami wyraźnie skorelowana jest liczba miejsc noclegowych i obiektów turystycznych.

Identyfikacja czynników wpływających na ruch turystyczny w powiatach województwa podlaskiego

Dane liczbowe dotyczące środowiska przyrodniczego i gospodarczego na tle ruchu turystycznego w powiatach województwa podlaskiego w 2007 r. zestawiono w tabeli 4.

Analiza danych liczbowych zawartych w tabeli 4 wskazuje, że czynniki różniące ruch turystyczny w powiatach województwa podlaskiego, w porównaniu z odpowiednimi czynnikami charakteryzującymi ruch turystyczny w województwach w kraju, wykazują mniejsze zróżnicowanie. Również siła oddziaływania poszczególnych czynników w kontekście ruchu turystycznego jest w niektórych przypadkach odmienna. Znaczniejszą bowiem rolę w powiatach województwa podlaskiego odgrywają w szczególności czynniki środowiska przyrodniczego. Współczynnik korelacji udziału powierzchni o szczególnych walorach przyrodniczych z badaną zmienną zależną jest dodatni i wynosi $R = 0,44$. Jeszcze wyższy związek ze zmienną zależną wykazuje udział rezerwatów przyrody ($R = 0,65$). Istotne znaczenie ma również liczba pomników przyrody ($R = 0,46$). Dość wyraźnie, ale ze znakiem ujemnym ze zmienną objaśnianą, jest skorelowany parametr ludności w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym ($R = -0,37$). Potwierdza to, że ruch turystyczny w tym województwie koncentruje się nie tylko na obszarach zamieszkiwanych przez starzejącą się ludność i depopulacyjnych, lecz także na bardziej witalnych pod tym względem. Jednak inny parametr, a mianowicie liczba pracujących w przeliczeniu na 1000 osób, jest także ujemny i dość wyraźny ($R = 0,50$). Może to oznaczać, że wzrost ruchu turystycznego nie przekłada się bezpośrednio na odsetek ludności pracującej w regionie. Dodatnio z ruchem turystycznym skorelowany jest natomiast udział ludności pracującej w usługach ($R = 0,57$).

Usługi turystyczne w województwie podlaskim skoncentrowane są na obszarach o niższej randze rolnictwa i mniejszej jego intensywności. Współczynnik korelacji charakteryzujący wielkość gospodarstw rolnych jest ujemny i wynosi $R = 0,44$.

Spośród innych czynników powiązanych z ruchem turystycznym należy wspomnieć o dodatnim wpływie wielkości wynagrodzeń przeciętnych brutto ($R = 0,37$), ale też zwiększonej liczbie przestępstw ($R = 0,45$). Na obszarach o intensywniejszym ruchu turystycznym ujawniły się niedostatki opieki zdrowotnej, czego wyrazem jest liczba osób przypadających na 1 łóżko w szpitalach ogółem ($R = -0,36$). Pozostałe badane czynniki wykazują dość luźne związki ze zmienną objaśnianą i są statystycznie nieistotne.

Tab. 4. Czynniki środowiska przyrodniczego i gospodarczego na tle ruchu turystycznego w grupach powiatów województwa podlaskiego w 2007 r.

Lp.	Wyszczególnienie	Województwo			w tym grupy powiatów*		
		ogółem	R _{xy} **	I	II	III	
1	Udzielono noclegów	94 2813	1,00	76 2244	135 535	45 034	
2	Ludność:						
	– na 1 km ²	59	0,11	679	416	43	
	– w miastach jako procent ogółu ludności	59,5	0,25	47,6	45,8	38,4	
3	Pracujący:						
	– na 1000 ludności	286,1	-0,50	280,6	283,8	316,6	
	– w usługach jako procent ogółu ludności	40,2	0,57	39,6	33,4	22,9	
	– ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym	59,5	-0,37	60,8	61,8	67,1	
4	Powierzchnia o szczególnych walorach przyrodniczych w powierzchni ogólnej w procentach	32,0	0,44	40,9	30,5	13,6	
	w tym:						
	– parki narodowe	4,6	0,31	3,7	3,1	4,9	
	– rezerwaty przyrody	1,2	0,65	2,0	0,4	0,1	
	– parki krajobrazowe	4,1	0,27	3,8	2,7	0,3	
	– obszary chronionego krajobrazu	22,0	0,31	31,2	24,2	8,2	
	– pomniki przyrody	2076	0,46	1607	233	236	
5	Lesistość w procentach	30,3	0,21	31,0	22,4	23,7	
6	Emisja zanieczyszczeń powietrza na 1 km ² w t:						
	– pyłowych	0,09	0,13	0,94	0,77	0,08	
	– gazowych	0,64	0,21	6,89	4,65	0,53	
7	Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w zł	2525	0,37	2471	2405	2323	
8	Stopa bezrobocia w procentach	10,4	0,04	9,9	14,8	9,8	
9	Przeciętna powierzchnia gospodarstwa indywidualnego w ha	11,2	-0,44	8,2	11,7	13,1	
10	Drogi o twardej nawierzchni na 100 km ² w km	44,7	-0,24	95,5	78,3	50,7	
11	Liczba ludności na 1 łóżko w szpitalach ogółem	201	-0,36	308	145	313	
12	Przestępstwa na 1000 ludności	22,3	0,45	25,3	18,8	17,9	

* Powiaty w grupach jak w tabeli 3.

** Wartość krytyczna współczynnika korelacji dla poziomu istotności 0,05 i stopni swobody n-2 wynosi 0,48 (Marszałkiewicz 1972, s. 431).

Źródło: obliczenia własne na podstawie: *Województwo...* 2008, s. 54–67.

Podsumowanie

W opracowaniu dokonano oceny ruchu turystycznego i czynników powodujących jego zróżnicowanie pomiędzy województwami w kraju i w powiatach województwa podlaskiego. Głównym celem opracowania było zweryfikowanie hipotez odnoszących się przede wszystkim do obszaru województwa podlaskiego, które akcentują w szczególności walory środowiska przyrodniczego i jego niepełne wykorzystanie w aspekcie rozwoju turystyki.

Badania wykazały¹⁰, że głównym motywem podróży turystycznych są szeroko rozumiane walory turystyczne danego obszaru, tj. morze i intensywny ruch turystyczny w pasie województw nadmorskich oraz góry, które przyciągają turystów do województw południowych naszego kraju. W grupie województw o największym natężeniu ruchu turystycznego znalazło się również mazowieckie, przede wszystkim dzięki Warszawie, która przyciąga turystów w szczególności zainteresowanych szeroko rozumianym biznesem, ale także roli stolicy jako ośrodka centralnego i administracyjnego Polski oraz centrum atrakcji i imprez kulturalnych.

W skali kraju w różnicowaniu ruchu turystycznego na znaczeniu tracą tradycyjne czynniki środowiska przyrodniczego, a więc udział tzw. powierzchni o szczególnych walorach przyrodniczych, lesistość danego obszaru, czystość powietrza atmosferycznego. Większą natomiast rolę odgrywają czynniki związane z ogólnym rozwojem gospodarczym danego obszaru i przedsiębiorczością jego mieszkańców: dochody budżetowe gmin, odsetek ludności pracującej w usługach, PKB *per capita*, odsetek ludności zamieszkałej w miastach, przeciętne miesięczne wynagrodzenie ludności pracującej, zagęszczenie ludności na 1 km². Dodatkowo z ruchem turystycznym skorelowana jest liczba studentów, uczestnictwo mieszkańców w imprezach kulturalnych, czytelnictwo książek.

Ocena ruchu turystycznego w powiatach województwa podlaskiego wykazała, że 80% ruchu turystycznego w województwie przypada na sześć jednostek administracyjnych, tj. Białystok, powiaty: augustowski, białostocki i hajnowski, miasto Suwałki i powiat suwalski. Pomijając więc ruch turystyczny w Białymstoku, który ma charakter specyficzny ze względu na funkcje tej jednostki jako ośrodka regionalnego i stolicy województwa (biznes, kultura, centrum administracyjne), głównymi atrakcjami województwa są pojezierze suwalsko-augustowskie i Puszcza Białowieska. Również weryfikacja statystyczna czynników wpływających na ruch turystyczny w województwie podlaskim wykazała, że są one przede wszystkim związane ze środowiskiem przyrodniczym (udział powierzchni o szczególnych walorach przyrodniczych, w tym głównie rezerваты i pomniki przyrody). Z tego wynika, że dalszy rozwój turystyki województwa na bazie środowiska przyrodniczego może być ograniczony. Z natury tej formy turystyki wynika bowiem jej niemasowy charakter.

¹⁰ Przedstawione uogólnienia należy przyjmować z pewną dozą ostrożności. Wynikają one bowiem z analizy danych prezentowanych w rocznikach statystycznych, które nie zawsze odzwierciedlają w pełni złożoność zjawisk, w szczególności związanych z motywami podróży.

Stwierdzone w badaniach pewne odmienności pod względem roli i siły oddziaływania czynników decydujących o rozwoju turystyki w kraju i w omawianym województwie wynikają w dużej mierze z tego, że zmienność badanych elementów pomiędzy województwami w kraju jest znacznie większa – województwo podlaskie wyraźnie odstaje w tym zakresie *in minus*, natomiast wewnątrz jest ono bardziej jednorodne.

W konkluzji można stwierdzić, że podstawą ruchu turystycznego danego obszaru jest obecność (bądź stworzenie) odpowiedniego produktu turystycznego, który znajdzie konsumentów – turystów chcących przebywać na tym terenie jak najdłużej, jeśli znajdą tu usługi towarzyszące o oczekiwanym standardzie i wniosą wrażenie, które będzie motywem kolejnych podróży w przyszłości. Należy mieć przy tym na uwadze, że rozwijanie turystyki na bazie walorów środowiska przyrodniczego, ze względu na ograniczoną pojemność turystyczną takich obszarów, może mieć jedynie niewielki zakres. Z badań wynika, że taka sytuacja istnieje już obecnie w województwie podlaskim.

Literatura

- Adamowicz M., Kalinowska D., 2008, „Atrakcje i walory turystyczne Suwalszczyzny jako podstawa kształtowania strategii rozwoju turystyki na pograniczu Polska–Litwa” (w:) M. Jalinik (red.), *Innowacje w rozwoju turystyki*, Białystok: Wydawnictwo Politechniki Białostockiej.
- Jalinik M., 2008, „Działania zachęcające do odwiedzenia woj. podlaskiego przez turystów zagranicznych”, *Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Rolnictwa*, t. X, z. 2, Warszawa–Poznań–Lublin.
- Luszniewicz A., 1997, *Statystyka stosowana*, Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.
- Kozak M.W., 2006, „Konkurencyjność turystyczna polskich regionów”, *Studia Regionalne i Lokalne*, nr 3 (25).
- Marszałkiewicz T., 1972, *Metody statystyczne w badaniach ekonomiczno-rolniczych*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Poskrobko B., 2008, „Przemysł turystyczny jako podstawa rozwoju województwa podlaskiego” (w:) M. Jalinik (red.), *Innowacje w rozwoju turystyki*, Białystok: Wydawnictwo Politechniki Białostockiej.
- Projekt Strategii Rozwoju Turystyki na lata 2007–2013*, 2005, dokument rządowy przyjęty przez Radę Ministrów 21 czerwca 2005 r., Warszawa.
- Rocznik Statystyczny RP*, 2005, Warszawa: Główny Urząd Statystyczny.
- Rocznik Statystyczny Województw*, 2000, Warszawa: Główny Urząd Statystyczny.
- Rocznik Statystyczny Województw*, 2008, Warszawa: Główny Urząd Statystyczny.
- Rocznik Statystyczny Województwa Podlaskiego*, 2000, Białystok: Urząd Statystyczny w Białymstoku.
- Strategia rozwoju woj. podlaskiego do 2010 r.*, 2003, Białystok: Zarząd Województwa Podlaskiego.
- Województwo Podlaskie*, 2008, Białystok: Urząd Statystyczny w Białymstoku.
- www.intur.com.pl/statystyka.htm (5.07.2009).

**FACTORS DIFFERENTIATING TOURIST TRAFFIC
ON THE EXAMPLE OF POLAND AND THE AREA
OF THE PODLASKIE VOIVODESHIP**

This study is devoted to the evaluation of tourist traffic and factors differentiating it between the voivodeships of Poland and the counties of the Podlaskie Voivodeship. Within the country, factors related to the general economic development of a specific region play a more and more significant role in differentiating the tourist traffic. In the Podlaskie Voivodeship, however, there are continuously the natural values which are the main attraction for visiting tourists.